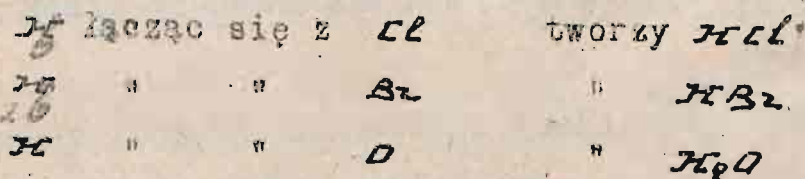

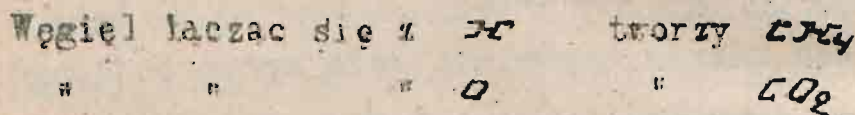
TEORIA WARTOŚCIOWOŚCI

W 1852 roku została stworzona "teoria wartościowości" /Frankland, Couper, a także Kékulé, Kolbe i Odling/. Wiemy już z chemii nieorganicznej, że

i t d

i na tej podstawie przyjmujemy, że wodór jest "jedno wartościowym" pierwiastkiem.

węgiel jest przeto "czterowartościowym" pierwiastkiem

Na podstawie teorii wartościowości stworzono teorię budowy związków organicznych, czyli teorię wiązań atomów w cząsteczce. /Kékulé - 1859 r. Couper, a także Butlerow i Erlenmeyer/.

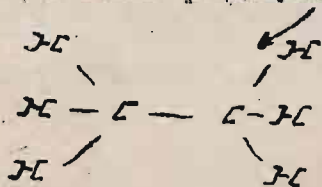
Weźmy metan CH_4 pochodne tego związku

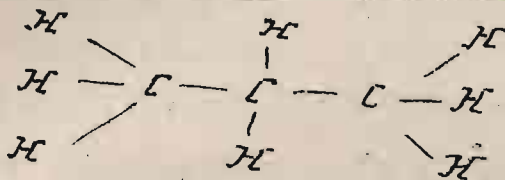
i t d. mogą być tylko tak zbudowane, że każdemu atomowi wodoru odpowiada ta sama wartościowość, zamieniającego go rodnika.

Rozpatrzmy związek C_2H_6 Budowę jego możemy

przedstawić poglądowo: za pewnik przyjęto, że dwa atomy węgla, łącząc się ze sobą, tracą po jednostce swej wartościowości.

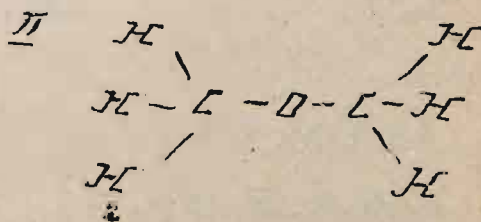
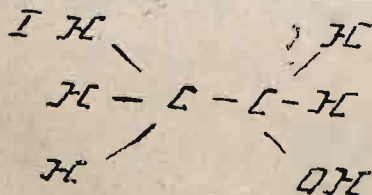

Weźmy związek C_3H_8 zawierający 3 atomy węgla:

W związku tym boczne węgle tracą po jednostce wartości, środkowy traci dwie jednostki wartościowości.

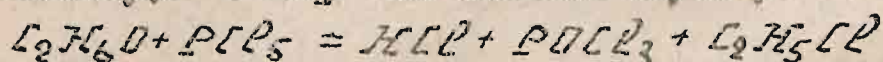
Weźmy związek $\text{C}_2\text{H}_6\text{O}$ znamy dwa związki odpowiadające temu wzorowi: mianowicie alkohol etylowy i eter metylowy. Biorąc pod uwagę poprzednie rozumowanie, dochodzimy do wniosku, iż podanemu wzorowi sumarycznemu odpowiadają strukturalne:

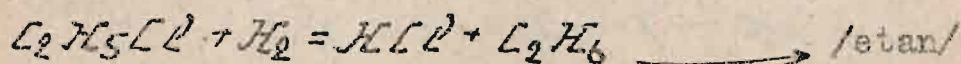
Aby dowieść, który z tych dwóch wzorów odpowiada alkoholowi etylowemu, który zaś eterowi metylowemu, rozumiemy, jak następuje: Wg. pierwszego wzoru

tomów wodoru łączy się bezpośrednio z węglem, szósty zaś jest związany z węglem za pośrednictwem tlenu, musi przeto posiadać odrębne własności od pozostałych pięciu atomów H .

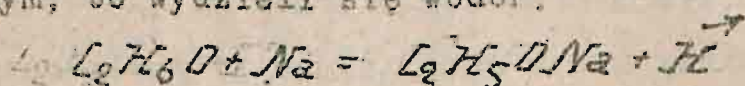
Działając PCl_5 na alkohol etylowy:

otrzymujemy chlorek etylowy, który jest pochodną etanu

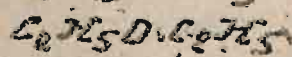
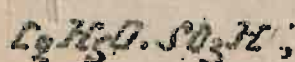
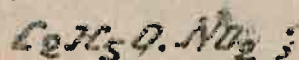
Jeżeli na alkohol etylowy podziałamy sodem metalicznym, to wydzieli się wodór.

tutaj jeden atom wodoru zostaje zastąpiony przez atom sodu.

Widzimy więc, że w alkoholu etylowym jeden atom wodoru zachowuje się odrębnie, niż pozostałe pięć atomów wodoru.

Nadto z alkoholu etylowego możemy otrzymać pochodne tych

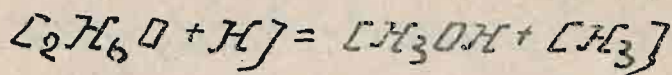

i t. d.

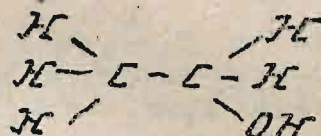
Tymczasem eter metylowy C_2H_5O zachowuje się zupełnie inaczej: sód nie odszczepia atomu wodo-

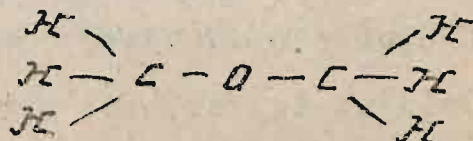
u. $[H]$ natomiast daje reakcję

Stąd wniosek, że pierwszy wzór

odpowiada alkoholowi etylowemu, gdyż w nim jeden atom H zachowuje się inaczej, niż pozostałe; zaś drugi - eterowi metylowemu:

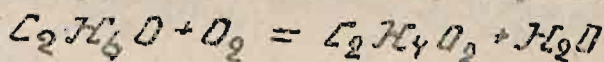

Alkohol etylowy

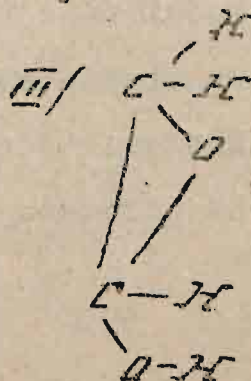
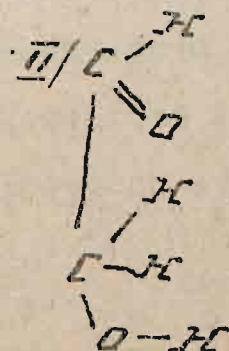
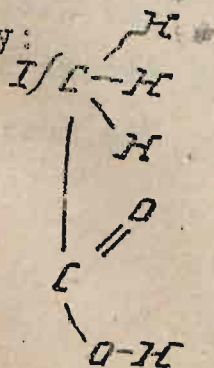
i eter metylowy

są przedstawicielami dwóch wielkich grup: alkohole zawierają zawsze grupę wodorotlenową $/OH/$, w eterach jeden atom tlenu jest połączony z dwoma rodnikami.

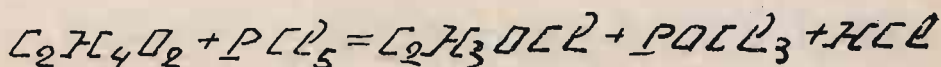
Utleniając alkohol ^{etylowy} otrzymamy kwas octowy:

Jeden atom tlenu zastąpił dwa atomy wodoru. Jakaż jest budowa kwasu octowego? Mogą mu odpowiadać trzy wzory:

Gdy działamy na kwas octowy pięciochlorkiem fosforu:

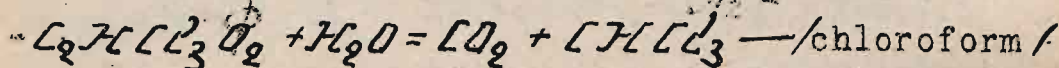
w otrzymanym produkcie PCl_5 zastępuje grupę OH .

Jeżeli zaś na $C_2H_4O_2$ działamy chlorem.

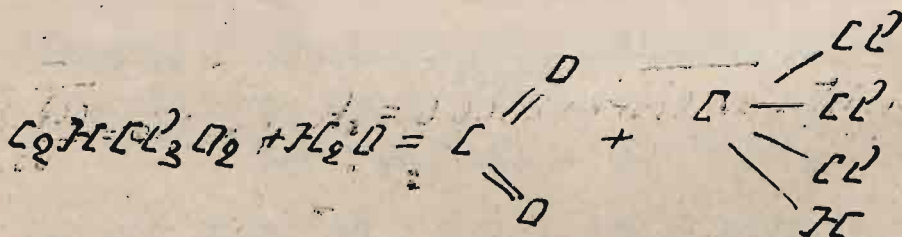
$C_2H_4O_2 + Cl_2 = HCl + C_2H_3ClO_2$
otrzymamy związek $C_2H_3ClO_2$ — — — kwas jednochloro-
octowy; działając na ten związek chlorem, otrzymamy:

$C_2H_3ClO_2 + Cl_2 = HCl + C_2H_2Cl_2O_2$ — — kwas dwuchloro-
octowy i $C_2H_2Cl_2O_2 + Cl_2 = HCl + C_2HClCl_3O_2$
kwas trójdychloro-octowy.

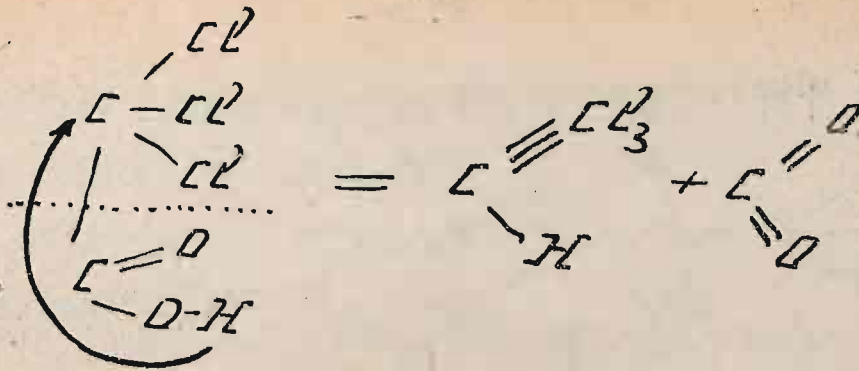
Gotując ten ostatni z wodą otrzymamy:

Reakcje tę przedstawić możemy w nast. sposób:

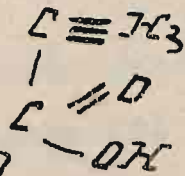

Chloroform mógł powstać tylko z takiego kwasu trójdychlorooctowego w którym 3 atomy chloru są związane z jednym atomem węgla. Drugi atom węgla, łącząc się z dwoma atomami tlenu dał dwutlenek węgla. Poglądowo reakcja ta przedstawia się następująco:

postępuje rozszczepienie cząsteczki, atom H wędruje do węgla, połączonego z trzema atomami Cl , tworząc $CHCl_3$; uwolnione drugie wiązanie O przytwierdza się do C , dając CO_2 .

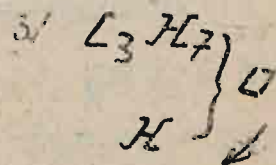
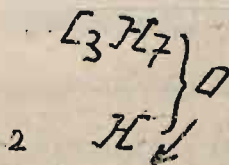
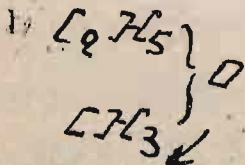
Wobec tego budowa kwasu octowego odpowiada wzorowi

Grupe $\begin{array}{c} C=O \\ | \\ -OH \end{array}$ nazywamy grupą „karboksylową”.

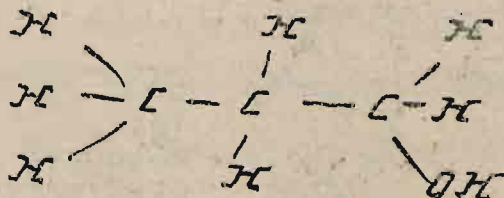
Każdy kwas organiczny zawiera tę grupę.

Związek C_3H_8O możemy przedstawić trojako:

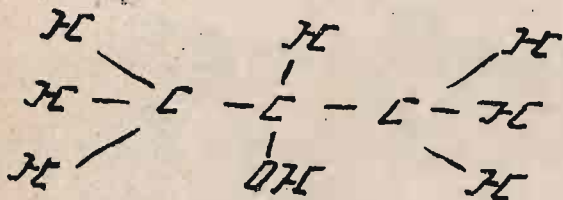
eter metyloetylowy   alkohol propylowy   alkohol izopropylowy

Związek

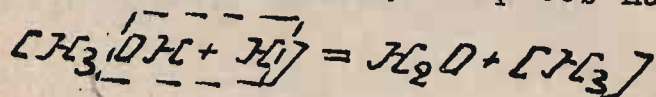

nazywany alkoholem propylowym, a związek

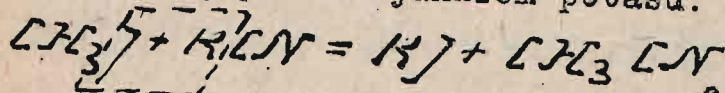

alkoholem izopropylowym

Wnioski, wyprowadzone drogą analityczną, potwierdzić można syntetycznie. Weźmy np. związek C_{H_3} — jodek metylowy, otrzymany w sposób następujący:

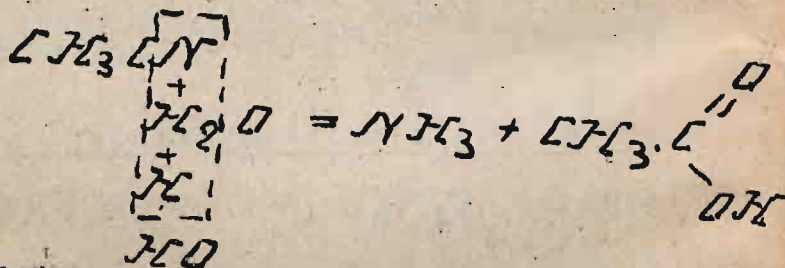

Podziałajmy nań cjankiem potasu:

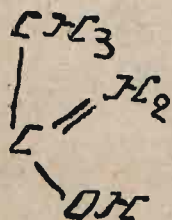
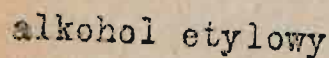
ejanek metylu

który przez ogrzewanie z kwasami lub zasadami rozkłada się według wzoru:

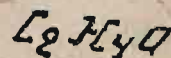

W otrzymanym produkcie /kwasie octowym/ znajduje się rodnik CN_3 , który pochodzi tylko z jodku metylowego, a więc wzór kwasu octowego będzie CN_3COOH .

Ważny jeszcze jeden przykład określenia budowy związków:

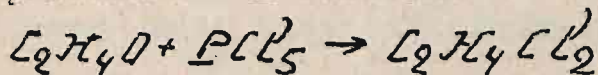

utlenia-
jąc go
łagodnie
otrzymamy

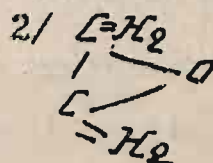
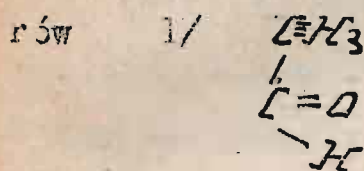

związek
uboczny od
kwasu octo-
wego o 2 atomy H .

Określmy budowę tego związku. W tym celu działamy nań pięciochlorkiem fosforu:

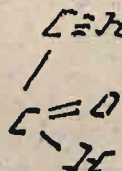

usunęliśmy tlen i wprowadziliśmy na jego miejsce dwa atomy chloru. Tlen wiąże się obiema swymi wartościowościami z węglem, co wyrazić możemy zapomocą dwóch wzorów

który z tych wzorów odpowiada rzeczywistości?

Utleniając łagodnie C_2H_4O otrzymamy kwas octowy o wzorze

Jeżeli grupa $C \equiv H_3$ znajduje się w alkoholu i kwasie octowym, to musimy przypuścić, że istnieje również w pośrednim produkcie. Stąd wniosek, że pierwszy wzór odpowiada rzeczywistości; związek C_2H_4O nazywamy aldehydem octowym

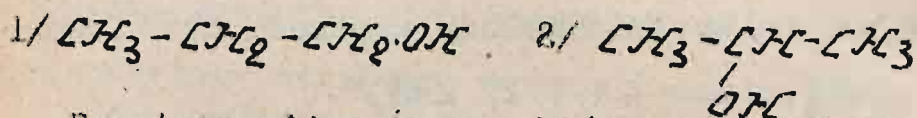
Aldehydy zawierają zawsze t. zw. "grupe karbonylową" $C=O$, połączona z jednej strony z wodorem, z drugiej z rodnikiem. Aldehydy otrzymujemy z alkoholów przez utlenianie.

Wróćmy do alkoholu propylowego i izopropylowego.

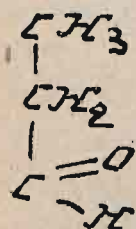
Teoria typów nie daje odpowiedzi, jaka jest różnica strukturalna między nimi.

Spróbujmy rozstrzygnąć tę sprawę, posługując się teorią wartościowości. Na podstawie teorii wiązania się węglów możemy napisać dwa wzory:

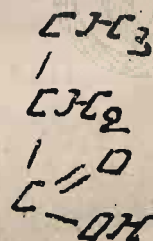

Rozstrzygnijmy teraz, który z tych dwóch wzorów odpowiada alkoholowi propylowemu, a który izopropylowemu.

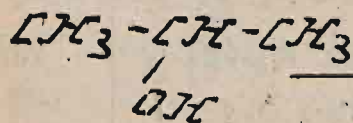
Ten z nich będzie normalny, z którego przez utlenienie otrzymamy aldehyd o wzorze

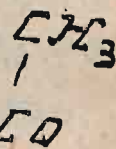
utleniając go otrzymamy kwas propionowy

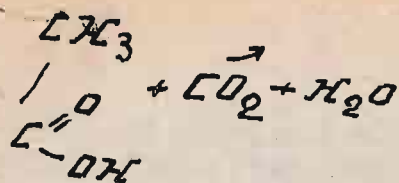
jak się okazuje, pierwszy wzór będzie normalnym, gdyż utleniając drugi związek,

otrzymamy aceton

Utleniając aceton, nie otrzymamy kwasu o tej samej ilości atomów węgla, otrzymamy natomiast kwas octowy, wodę i dwutlenek węgla.

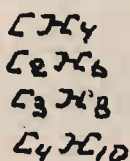

Aceton jest przedstawicielem ketonów, mającym w swoim składzie grupę $\text{C}=\text{O}$ i dwa rodniki.

SYSTEMATYKA

Związki, mające jednakową budowę, pomimo różnicy w ciężarze cząsteczkowym, mają podobne własności.

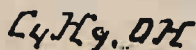
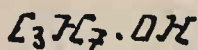
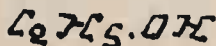
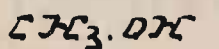
Wzemy węglowodory

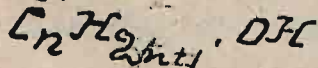
każdy z tych związków otrzymujemy z poprzedniego przez zastąpienie jednego atomu wodoru grupą CH_3

Każdy z nich bogatszy jest od poprzedniego o grupę CH_2

Grupa alkoholów.

ogólny wzór

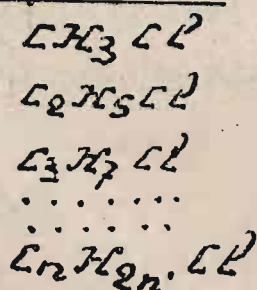
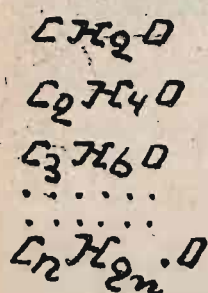

To samo zauważymy u

I tutaj widzimy, że każdy z tych związków bogatszy jest od poprzedniego o grupę CH_2

Aldehydów

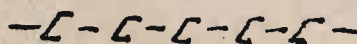
Grupie pochodnych chloro-
wcowych czyli haloidków
alkylowych

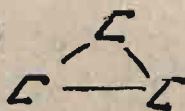
Zjawisko to nazywamy „homologią”, wyrazy i szeregi
homologicznymi.

Wszystkie związki organiczne dzielimy na dwie
wielkie grupy:

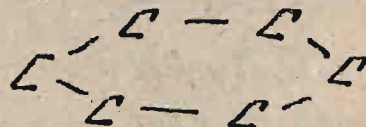
1. Związki acykliczne posiadające budowę łańcuchową
otwartą, nazywamy je tłuszczowymi, lub alifatycznymi.

2. Związki cykliczne/aromatyczne/o budowie łań-
cuchowej zamkniętej

Odróżniamy związki izocykliczne, gdzie wszystkie
człony pierścienia są jednakowe

i heterocykliczne, gdzie człony te nie są jednakowe

